

СОБРАНИЕ НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА
ПАРЛАМЕНТАРЕН ИНСТИТУТ

ПРЕДВРЕМЕНА ИСПЛАТА НА ПЕНЗИИ ВО ИЗБРАНИ ЗЕМЈИ И РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

-компаративен преглед -

Фросина Дониновска Сусинов

Советник истражувач и аналитичар по современи политички системи

април 2024 година

СОДРЖИНА

ВОВЕД.....	3
I Пензиски систем во избрани европски земји	3
II Пензиски систем и предвремена исплата на пензии во Република Северна Македонија.....	5
ЛИСТА НА ИЗВОРИ	8

РЕЗИМЕ

Оваа истражувачка работа го анализира раниот пристап до пензиските фондови во одредени европски земји и во Република Северна Македонија. Понатаму, истражувањето анализирајќи ги пензиските системи на европските држави, помага да се разбере начинот на кој што ваквиот ран пристап евозможен и кој пензиски столб истото го овозможува. Раниот пристап, во овој контекст, се однесува на условите што овозможуваат лицата да добијат пензија пред да ја достигнат стандардната возраст за пензионирање.

Во текот на истражувањето за ран пристап до пензиските фондови во анализираните земји (Албанија, Ерменија, Бугарија, Канада, Хрватска, Кипар, Чешка, Естонија, Финска, Франција, Германија, Грција, Унгарија, Ирска, Латвија, Литванија, Луксембург, Северна Македонија, Молдавија, Холандија, Полска, Португалија, Романија, Словачка, Словенија, Шпанија, Шведска, Украина), се појавија неколку клучни забелешки: Во европските нации, политиките за „ран пристап“ варираат во зависност од тоа дали придонесите на шемата за осигурување се задолжителни или доброволни. Она што може да се заклучи од анализа на пензиските системи во овие држави е дека во случај на задолжителни пензиски штедни системи, раниот пристап до средства од пензиските фондови е ретко достапен, и доколку е дозволено, основите за ран пристап до акумулираните средства се многу ограничени, честопати наложувајќи отплата на повлекувањата.

Вообичаено, раниот пристап е дозволен само за дел од вкупната акумулирана сума во пензиските фондови. Оваа регулатива често се применува и за предвремено пензионирање и за стандардно пензионирање. Во ретки случаи, под специфични услови и околности на рано пензионирање, може да бидевозможен целосен пристап до пензиските заштеди.

Во Република Северна Македонија, во однос на прашањето за постоење на одредба за предвремен пристап до пензиските заштеди во рамките на државната шема за осигурување, а согласно Законот за пензиско и инвалидско осигурување, таква можност не постои, односно не евозможен предвремен пристап до пензиските заштеди во рамките на државното осигурување.

ВОВЕД

Предмет на компаративниот преглед е предвремената исплата на пензии во одредени европски земји. Одговорите на земјите се извлечени од одговорите на прашалникот број 5600 поставен на ЕЦПРД-мрежата од страна на истражувачката служба на Парламентот на Грузија.

Компаративниот преглед е изработен по сопствена иницијатива согласно Правилникот за вршење на надлежностите на Парламентарниот институт во Собранието на Република Северна Македонија.

I Пензиски систем во избрани европски земји

Пензиските системи на европските земји во поголем дел од случаите го следат пензискиот систем, кој опфаќа три главни столба на пензии и тоа: првото ниво обично се состои од пензиски модел заснован на солидарност, кој нуди основна или гаранција за минимална пензија на општата популација и специфични социјални групи; Второто ниво вклучува пензиски придонеси, често иницирани од работодавачите, покрај мандатни обврски. Ова ниво најчесто опфаќа задолжителни или доброволни корпоративни пензиски шеми; и третото ниво е доброволно и вклучува индивидуални придонеси и приватни инвестиции во финансиските институции.

Во некои европски земји функционира двостепениот пензиски систем, каде што горе споменатите компоненти се поделени на две нивоа. Основната минимална пензиска гаранција (прв степен) важи универзално, додека системот заснован на пензиски придонеси и индивидуални придонеси честопати е на доброволна основа, со услови вообичаено наведени во посебни договори. Ова вклучува одредби за ран пристап до акумулираните средства и придружните услови.

Во текот на истражувањето за пристап до акумулираните средства во пензиските фондови во анализираните земји (Албанија, Ерменија, Бугарија, Канада, Хрватска, Кипар, Чешка, Естонија, Финска, Франција, Германија, Грција, Унгарија, Ирска, Латвија, Литванија, Луксембург, Северна Македонија, Молдавија, Холандија, Полска, Португалија, Романија, Словачка, Словенија, Шпанија, Шведска, Украина), се појавија неколку клучни забелешки: Во европските нации, политиките за „ран пристап“ варираат во зависност од тоа дали придонесите на шемата за осигурување се задолжителни или доброволни. Она што може да се заклучи од анализа на пензиските системи во овие држави е дека во случај на задолжителни пензиски штедни системи, раниот пристап до средства се ретко достапни, и доколку е дозволено, основите за давање ран пристап до акумулираните средства се многу ограничени, честопати наложувајќи отплата на повлекувањата.

Пристапот до пензиските фондови за учесниците во шемите за доброволно осигурување во голема мера зависат од условите наведени во договорот меѓу двете страни.

Дополнително, задолжителните пензиски шеми првенствено функционираат во рамките на државниот пензиски систем. Раниот пристап, во овој контекст, се

однесува на условите што овозможуваат лицата да добијат пензија пред да ја достигнат стандардната возраст за пензионирање.

Правото на ран пристап до пензиски фондови/штедни средства е поделено во две категории: прво, поединците можат, врз основа на конкретни околности, да го изберат датумот на нивното пензионирање, под услов да е во долната граница на старосната граница за предвременно пензионирање утврдена со закон. Второ, граѓаните може да имаат право да добијат паушал или периодичен пристап до акумулирани заштеди во рамките на пензиската шема.

Употребата на раниот пристап до пензиските фондови не се препорачува. Спротивно на тоа, мерките за негово намалување често се однесуваат на ограничување на пристапот до овие средства. Една од мерките за намалување на раниот пристап до средствата во пензиските фондови, е намалување на месечниот износ на пензија по ран пристап од стандардниот износ на пензија.

На пример, во Естонија, раниот пристап до пензиските фондови го има следниот просек:

Намалувања на пензиите поради нивно предвременно користење, односно ран пристап кои важат од 2023 година:

- » 5 години порано: -30,06%
- » 4 години порано: -25,12%
- » 3 години порано: -19,7%
- » 2 години порано: -13,66%
- » 1 година порано: -7,13%

Спротивно на тоа, одложувањето на пензионирањето резултира со зголемен месечен приход од пензија како што е наведено:

- » По 1 година: +7,85%
- » По 2 години: +16,50%
- » По 3 години: +26,08%
- » По 4 години: +36,80%
- » По 5 години: +48,76%

Важно е да се напомене дека специфичното намалување или зголемување се одредува со година и месец на раѓање на поединецот и датумот на почеток на исплаќање на пензијата. Дополнително, намалувањето или зголемувањето е под влијание на табелата за очекуваниот животен век на Заводот за статистика и каматната стапка на обврзниците на Европската централна банка, ажурирана еднаш годишно на 1 јануари. Дополнително на ова, процентот што се користи за пресметување на пензијата останува конзистентен.

Подобноста за предвременно пензионирање се одредува според кумулативниот износ и времетраењето на социјални придонеси направени во фондот за пензиско осигурување. Подобноста за предвременно пензионирање често зависи од кумулативниот износ и времетраењето на социјални придонеси направени во фондот за пензиско осигурување.

Иако обемот на социјалните придонеси е значаен фактор, тој не е единствената одредница за ран пристап. Други фактори исто така може да влезат во игра, вклучувајќи:

- постојана, тешка работна неспособност (на пр., инвалидитет и висок процент на оштетување);
- долготрајно ангажирање во професии кои се физички или опасни по здравјето;
- членство во одредени професионални области (на пример, уметност);
- вообичаено, временска рамка која се движи до пет години и максимум 10 години пред стандардна возраст за пензионирање;
- болест на член на семејството;
- отплата на кредити за купување станovi;
- постоење на тешка/фатална болест;
- индивидуално или колективно престанок на работа поради економски, технички, организациски или причини поврзани со производството.

Треба да се напомене дека во случај на задолжително осигурување (на прво ниво), статусот на лице со инвалидитет и висок процент на степенот на ограничување, како еден од факторите за добивање право на ран пристап, ретко се применува или практично не се применува. Во случај на трајно влошување на здравствената состојба/трајно намалување на работен капацитет пред стандардната возраст за пензионирање, обично се доделува во вид на надомест за болест/инвалидитет. Во ваков случај, не станува збор за државна пензиска шема или фонд и ваквите надоместоци вообичаено се покриени од системот за социјално осигурување или буџетот на услугите за социјално осигурување додека лицето да ја достигне стандардната возраст за пензионирање.

Вообичаено, раниот пристап е дозволен само за дел од вкупната акумулирана сума во пензиските фондови. Оваа регулатива често се применува и за предвременно пензионирање и за стандардно пензионирање. Во ретки случаи, под специфични услови и околности на рано пензионирање, може да бидевозможен целосен пристап до пензиските заштеди.

II Пензиски систем и предвремена исплата на пензии во Република Северна Македонија

Пензискиот систем во Република Северна Македонија е составен од пензиско и инвалидско осигурување врз основа на генерациска солидарност и капитално финансирано пензиско осигурување, со што им се овозможува на граѓаните на Република Северна Македонија обезбедување материјална и социјална сигурност¹.

Структурата на повеќеслојниот пензиски систем се темели врз три вида (столба) на осигурување и тоа: Задолжително пензиско и инвалидско осигурување врз основа на генерациска солидарност (прв столб); Задолжително капитално

¹Структура на пензискиот систем во Република Северна Македонија <https://mapas.mk/za-chlenovite/struktura-na-penziskiot-sistem-vo-republika-severna-makedonija/#1632862125712-f9c2ef36-75f6> (притапено на: 4.4.2024)

финансирано пензиско осигурување (втор столб); Доброволно капитално финансирано пензиско осигурување (трет столб).

Задолжително пензиско и инвалидско осигурување врз основа на генерациска солидарност (прв столб) е осигурување организирано, според принципот на тековно финансирање (*pay-as-you-go*), што значи дека сегашните осигуреници плаќаат за сегашните пензионери. Овој столб функционира на принципот на дефинирани пензии, односно преку него се обезбедуваат пензии според однапред утврдена формула која зависи од висината на платите и годините на пензискиот стаж на осигуреникот. Преку овој столб се обезбедува остварување на права од пензиското и инвалидското осигурување во случај на старост, инвалидност и смрт, што значи дека се исплаќа дел од старосната пензија, потоа инвалидска пензија, семејна пензија, како и најнизок износ на пензија.

Задолжителното капитално финансирано пензиско осигурување (втор столб) е осигурување врз основа на капитализација на средствата, на принцип на дефинирани придонеси, при што постои тесна поврзаност и зависност помеѓу обемот на вложените средства – придонесите и идните пензиски надоместоци што ги остварува секое лице засновани на пазарните законitosti. Имено, овој начин на осигурување е заснован врз принцип на собирање на средства преку плаќање на придонеси на индивидуални сметки чии средства понатаму се инвестираат и добивката намалена за трошоците на работењето на системот се додава (акумулира) на средствата на индивидуалните сметки.

Секој осигуреник може да избере само еден задолжителен пензиски фонд. Вложените средства се инвестираат според строго утврдени законски прописи, со што се обезбедува највисока заштита на интересите на членовите и на нивните средства. Во задолжителните пензиски фондови секој член има своја индивидуална сметка на која се чуваат средствата од придонесите кои секој член ги издвојува од својата плата. Средствата издвоени од плата, заедно со придонесот од нивното инвестирање му припаѓаат на членот и влегуваат во формирањето на износот на пензијата. Членовите се редовно информирани за сопствените средства одвоени за пензиските денови.

Доброволно капитално финансирано пензиско осигурување (трет столб) исто така е осигурување врз основа на капитализација на средствата, на принцип на дефинирани придонеси, но на доброволна основа. Значајно за ова осигурување е што во него можат да бидат вклучени сите лица кои сакаат да обезбедат повисок обем на материјална сигурност покрај задолжителното осигурување, како и сите лица кои не се опфатени со задолжително осигурување (во првиот и вториот столб). Покрај тоа, со третиот столб се овозможува и основање и финансирање на професионални пензиски шеми.

Секој осигуреник може да има една доброволна индивидуална сметка во доброволен пензиски фонд и една професионална сметка во доброволен пензиски фонд. Вложените средства се инвестираат според строго утврдени законски прописи, со што се обезбедува највисока заштита на интересите на осигурениците и на нивните средства. Членовите се редовно информирани за сопствените средства одвоени за пензиските денови.

Во однос на прашањето за постоење на одредба за предвремен пристап до пензиските заштеди во рамките на државната шема за осигурување и доколку постојат такви одредби, кои се предусловите и критериумите за повлекување на

овие заштеди пред да се достигне официјалната возраст за пензионирање,² согласно Законот за пензиско и инвалидско осигурување, таква можност не постои, односно не е можен предвремен пристап до пензиските заштеди во рамките на државното осигурување.

Изработила: Фросина Дониновска Сусинов

Одобрила/Согласна: Фани Коровешовска Коларовска

Раководител на Парламентарен институт

Златко Атанасов

² Поради различни причини како на пример: влошување на здравствената состојба/фатална болест; покривање на големи медицински трошоци; добивање специфичен статус на инвалидно лице; купување/поправка на основна облека; покривање на трошоците за образование; систематско решавање на тешки социјални состојби; смрт и погреб трошоци; напуштање на земјата засекогаш, итн.

ЛИСТА НА ИЗВОРИ

1. Одговори на прашалник број 5600 поставен на мрежата на ЕЦПРД од страна на истражувачката служба во рамки на грузискиот парламент.
2. Структура на пензискиот систем во Република Северна Македонија. Официјална интернетска страница на Агенцијата за супервизија на капитално финансирано пензиско осигурување.

Насоки за користење на истражувачките услуги на Парламентарен институт

Кој
ги користи
услугите?

Зошто?

- пратениците
- работните тела
- советите
- пратеничките групи
- генералниот секретар

за обезбедување објективни и непристрасни информации заради:

- подобро аргументирање на ставовите;
- подобро запознавање со предлог-законите и другите акти;
- кристализирање на идејата за поднесување предлог-закон;
- учество на јавни настапи, комуникација со граѓани и дипломатски посети

Како?

- со поднесување барање за истражувачки работи:
- во писмена форма (на пропишаниот образец, потпишан лично од корисникот)
- во електронска форма (преку системот на е-парламент)

Кому
му се поднесува
барањето?

на раководителот на Парламентарен институт
(за дополнителни појаснувања во однос на темата и рокот,
истражувачот и раководителите се консултираат со корисникот
при добивањето на барањето и во текот на изработката на
истражувачката работа)

минимум работни дена:

- кратка информација	3
- хронолошки преглед	5
- тематски преглед	5
- компаративен преглед	7
- опширна информација	10

Какви услуги
и препорачан
минимален рок?

Што содржат
истражувачките
работи?

истражувачките работи се од информативна
природа, политички неутрални и објективни, се
фокусираат на факти и не содржат препораки, ниту
сугерираат решенија

Што
не може да
биде
побарано?

- правни совети и помош за индивидуални случаи;
- изработка на нацрт-закони или амандмани;
- информации од надлежност на други сектори во Собранието

parl.inst@sobranie.mk

070/409-544
070/352-474
070/320-349
070/320-348
071/305-384